

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI NIZOMIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT PEDOGOGIKA UNIVERSITETI**

TARIX FAKULTETI

**“Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi”
yo'nalishi 203-guruh talabasi Mehridinov Sarvar**

REFERAT

***Mavzu: Mustqabil O'zbekistonda ma'naviyat masalalarining davlat
siyosati darajasiga ko'tarilishi va buning sabablari.***

*Ilmiy rahbar:*_____ U.Ravshanov

*Kafedra mudiri:*_____ M.Sobirova

Toshkent 2014

Mavzu: Mustqabil O'zbekistonda ma'naviyat masalalarining davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi va buning sabablari

Reja:

Kirish.

Asosiy qism

I-bob. Mustqabil O'zbekistonda ma'naviyat masalalarining davlat siyosati darajasiga ko'tarilishidagi sa'y-harakatlar.

1.1. Ma'naviyat tushunchasi. Ma'naviyat bilan bog'liq tushunchalar

1.2. Ma'naviyat davlat e'tiborida.

II-bob.Ma'naviyat eng kuchli qiroli.

2.1. Ma'naviyatni shakllantrish va buning sabablari.

2.2. Ma'naviyatni e'tiqodga aylantirish.

Xulosa

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati

Kirish

Mustaqillikni qo‘lga kiritganimizdan keyin tarixan qisqa vaqt ichida mamlakatimizda iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma‘naviy-ma‘rifiy sohalarda juda katta yutuqlar qo‘lga kiritildi. Bu yutuqlarga Respublikamiz Prezidenti Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan demokratik jamiyat qurish Konsepsiyasi nazariy asos bo‘lib, xizmat qildi. Bu konsepsiya millatimizning o‘ziga xos urf-odatlarini, an‘analari, qadriyatlari va mentaliteti hamda mamlakatimiz taraqqiyot darajalarini qat’iy hisobga olish bilan «o‘zbek modeli»ni o‘zida aks ettirgan.

O‘zbekiston sobiq sho‘rolar totalitarizmi sharoitida yashab kelganligi bois, uni tugatib, demokratik jamiyat qurish tomon qadam qo‘yish juda murakkab masala edi. Chunki, totalitarizm nafaqat iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy hayotga, xuddi shuningdek, ma‘naviy-ma‘rifiy hayotga, insonlarning dunyoqarashiga o‘zining ta’sirini o‘tkazgan edi. Shuning uchun ham demokratik jamiyat qurishning «o‘zbek modeli» da jamiyatni tubdan o‘zgartirishga xizmat qiluvchi asosiy tayanch manba sifatida yangi ma‘naviyat va dunyoqarashni shakllantirish belgilandi.

Prezidentimiz 1992 yildayoq, «Oldin odamlarga moddiy boylik berish, so‘ngra ma‘naviyat to‘g‘risida o‘ylash kerak, deganlar haq bo‘lmasalar kerak. Ma‘naviyat — insonning, xalqning, jamiyatning, davlatning kuch qudratidir», - deb ta’kidlagan edi.

Ana shu ko‘rsatmaga mufoviq ma‘naviyatni rivojlantirish, mamlakatda amalga oshirilayotgan barcha ishlarda unga tayanish davlat siyosati darajasiga ko‘garildi. Xususan, Prezidentimizning 1994 yil 23 aprelda Respublikamizda «Ma‘naviyat va ma‘rifat jamoatchilik markazini tuzish to‘g‘irisida», 1996 yil 9 sentyabrda esa «Ma‘naviyat va ma‘rifat jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to‘g‘risida», 1999 yil 3 sentyabrdagi «Respublika ma‘naviyat va ma‘rifat kengashini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida»gi farmonlari va 1998 yil 24 iyulda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Ma‘naviy va ma‘rifiy isloxoatlarni yanada chuqurlashtirish va uning samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida», maxsus qarori qabul qilindi. Bu xujjatlarga binoan Respublika Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi 1997 yildan boshlab barcha oliy o‘quv yurtlarida «Ma‘naviyat va ma‘rifat asoslari» maxsus kursini o‘qitish to‘g‘risidagi qaror qabul qildi va uning dastlabki o‘quv dasturlari ishlab chiqildi. O‘tgan davr ichida ma’lum bir

tajribalar to'plandi, kursda foydalanish bo'yicha bir qator ilmiy va ommabop maqolalar hamda risolalar chop etildi. Chunki, xalqimizning, jamiyatning ma'naviyatini ko'tarish va rivojlantirish bugun ham, ertaga ham muhim vazifa sifatida qolishi muqarrardir. Prezidentimiz Islom Karimov O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining XIV sessiyasidagi ma'ruzasida O'zbekistonning XXI asr arafasi va uning dastlabki yillarida mamlakatimizning rivojlanishi ustuvor yo'nalishlarini belgilab berar ekan, «Ikkinchi ustuvor yo'nalish — jamiyat ma'naviyatini yanada yuksaltirishdan iborat»ligini ta'kidlab o'tdi. Mustakilligimizni mustahkamlashda bugungi kunda ma'naviyatning roli nihoyatda tez o'sib bormokda. Chunki, u insonda, xususan yoshlarniig ruhan baquvvat bo'lishiga, o'z Vatani va xalqi manfaatlarining fidoiylari bo'lib yetishlarida va yot mafkuralarga qarshi kurashlarida muhim omil hisoblanadi. Shuning uchun ham Prezidentimiz «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» konsepsiyasiga yozgan so'z boshlarida: «Oldimizga qo'yagan olijanob maqsad-muddaolarimizga yetish, eski mafkuraviy asoratlardan batamom xalos bo'lish, g'oyaviy bo'shliq paydo bo'lishiga yo'l qo'ymaslik, begona va yot g'oyalarning hurujidan himoyalanih, bunday tajovuzlarga qarshi tura oladigan har tomonlama barkamol insonlarni voyaga yetkazish zarurati xalqimiz va jamiyatimiz manfaatlariga mos yangi mafkurani shakllantirishni taqozo etmoqda»¹. Haqiqatan ham ma'naviyat qanchalik yuksak bo'lsa, inson qalbida johillik, yovuzlik, xudbinlik, yalqovlik kabi salbiy illatlarga o'rin qolmaydi, uning o'rnida yoshlarimiz ongida vatanparvarlik, yaratuvchanlik tuyg'ulari yuksak darajaga ko'tariladi, o'zaro munosabatlarda samimiylilik, birdamlik, mehr-oqibat, e'tiqod, imon, mas'uliyat va boshqa bir qator ijobiy fazilatlar xalqimiz turmush tarzining ajralmas boyligi darajasida yana ham mustahkam o'rin olib boraveradi.

Ana shu o'ta muhim vazifalarni hal qilishimiz uchun mustaqillik ma'naviyatini shakllantirish va milliy istiklol g'oyasini chinakam moddiy kuchga aylantirish strategik ahamiyatga egadir. Bu o'z navbatida biz qo'lga kiritgan istiqlolning ma'no va mazmuni, milliy o'zligimiznn to'la anglashimizga, milliy g'urur va iftixor tuyg'ularimizni mustahkamlashimizga, Vatan va millat istiqboli uchun har birimizning mas'ulligimizni tushunib yetishimizga o'zining katta ta'sirini ko'rsatadi.

¹ Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. T. «O'zbekiston», 2000, 5-bet.

Xuddi mana shularni ijobiy hal qilishimiz uchun Prezidentimiz ma'naviyatimizni yangilash borasida oldimizga qo'ygan vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishga imkon beradi. Zero, ular ta'kidlaganidek, **«Jamiyatni ma'naviy yangilashdan bosh maqsad – yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq erkinligi va farovonligiga erishish va komil insonni tarbiyalash ijtimoiy hamkorlik va millatlararo totuvlik. diniy bag'rikenglik kabi ko'p-ko'p muhim masalalardan iborat»². BU ulkan vazifalarni ma'naviyatimizni milliy istiqlol g'oyalari bilan boyitib borsakkina amalga oshirishimiz mumkin bo'ladi.**

Shu ma'noda ham ma'naviyatni talaba-yoshlarimizga o'rgatishga ehtiyoj o'sib bormoqsa va bu borada oldimizda juda katta vazifalar turibdi. Ayniqsa, mukammal o'quv qo'llanmalarni va ular asosida darsliklarni yaratish ana shunday dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Bu vazifaning murakkabligi shundaki, «Ma'naviyat asoslari» mustaqilligimizning mevasi sifatida paydo bo'ldi. Mustaqilligimizgacha, bu tushuncha mustaqil ravishda o'zining aniq tasnifiga ega bo'lmagan, aynan unga bag'ishlangan ilmiy asarlar ham yaratilmagan. Bu kurs mamlakatimizning tubdan o'zgartirish va mustaqil taraqqiyotimizga xizmat qiluvchi ma'naviyatni shakllantirishning ehtiyoji sifatida paydo bo'ldi.

² Islom Karimov. Milliy istiqlol mafkurasi—xalq e'tiqoli va buyuk kelajakka ishonchdir. T., „O'zbekiston». 2000, 23-24-betlar.

Mavzuning maqsadi: Jamiyatni ma'naviy yangilash. Bu – yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq erkinligi va farovonligiga erishish va komil insonni tarbiyalash ijtimoiy hamkorlik va millatlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik kabi ko'p-ko'p muhim masalalardan iborat»³. BU ulkan vazifalarni ma'naviyatimizni milliy istiqlol g'oyalari bilan boyitib borsakkina amalga oshirishimiz mumkin bo'ladi.

Mavzuning dolzarbligi: Globallashuv jarayoni yuz bermoqda. Globallashuv jarayoni keldimi biz ham unga qo'shilamiz, boshqa iloji yo'q faqat bu jarayonda biz o'z manfaatlarimizni ko'zlashimiz kerak, ya'ni o'zligimizni saqlab qolishimiz kerak, betakror qiyofamizni saqlab qolishimiz kerak. Bunday vaqtda bizga ma'naviyat asos bo'ladi, himoya qiladi. Ma'naviyatning davlat siyosati darajasiga ko'tarishning dolzarbligi ham shunda, ya'ni o'zligimizni saqlab qolish, mustashkamlash va yanada rivojlantirish. Dunyodagi zo'rovon kuchlar qaysi bir davlatni egallamoqchi bo'lsa, uni qurolsizlantiradi, ya'ni uning uchun muhim bo'lgan milliy qadriyatlaridan, tarixidan va ma'naviyatidan judo qilishga urinadi. Bunday vaqtda bizga ma'naviyat eng kuchli himoya bo'la oladi.

Vazifasi: Yoshlar hayotida ma'naviyatni e'tiqodga aylantirish, O'zbekistonni rivojlantirishda ma'naviyatni bir mayoq sifatida bilish va bunday qarashlarni yoshlar ongiga singdirish. Qachonki biz yoshlar

³ Islom Karimov. Milliy istiqlol mafkurasi—xalq e'tiqoli va buyuk kelajakka ishonchdir. T., „O'zbekiston». 2000, 23-24-betlar.

ma'naviyatli bo'lsak madaniyatli bo'lamiz yuksalamiz va dunyoni lol qoldiramiz.

1.1. Ma'naviyat tushunchasi. Ma'naviyat bilan bog'liq tushunchalar

Ma'naviyat sobiq sho'rolar tuzumi sharoitida mustaqil mavzu sifatida o'rganilmay kelingan edi. U madaniyat bilan bir xil ma'noni anglatish yo'nalishida, ayrim adabiyotlarda esa ularni o'zaro aralashtirib yuborilgan holatda qarab kelingan. Natijaaa barcha lug'atlarda ham «ma'naviyat» tushunchasiga aniq va mustaqil ta'rif uchramaydi. Buning asosiy sababi yuqorida ta'kidlaganimizdek, ma'naviyat inson ichki botiniy ruhiyati bilan bog'liq bo'lib, totalitar tuzum insonning ichki botiniy ruhiyatini rivojlantirish, uning o'z-o'zini anglashi, erkin fikrlash qobiliyatini o'stirishdan manfaatdor bo'lmagan.

Mamlakatimizning o'z mustaqilligini qo'lga kiritishi erkin fikrlaydigan, o'z-o'zini anglaydigan, jamiyat maqsad va manfaatlarini tushunib yetadigan, har tomonlama yetuk komil insonni tarbiyalash vazifasini davlat siyosati ustuvor yo'nalish qilib belgilandi. Uni amalga oshirish esa eng avvalo tarbiyalanuvchilarning ichki ruhiy ma'naviyatini boyitish va mustaqil dunyoqarashini shakllantirishni taqozo etadi. Xuddi ana shu vazifa «ma'naviyat»ni mustaqil mavzu sifatida o'rganishni ham kun tartibiga qo'ydi.

Shu ehtiyojdan kelib chiqib oxirgi «ma'naviyat»ning mohiyati, tushunchalari va rivojlanish qonuniyatlariga bag'ishlanib respublikamiz ziyolilari o'rtasida qizg'in munozaralar olib borilmokda. Bunga sabab ma'naviyatning ko'p qirrali, tushuncha ekanligidir. U inson faoliyatining barcha qirralarini, uning yaqqol ko'zga tashlanuvchi zohiriy va yashirin, ichki ruhiy-botiniy tomonlarini ham qamrab olganligidadir. Hozirgi kunda ham munozaralar davom etmoqda va matbuotda ushbu mavzuga bag'ishlab ko'plab maqola va mulohazalar e'lon qilinmokda, kitoblar chop etilmoqda.

Aslida ma'naviyat — insonni jamiki boshqa mavjudotlardan ajratib turgan eng baquvvat omil hisoblanadi. Inson — tabiatning, barcha mavjudotning gultoji deyilganda uning ushbu hislati, yani yuksak ma'naviyat egasi bo'la olish imkoniyati nazarda tutiladi. Bu imkonni boshqa jonzotlarda ko'rmaymiz.

Moddiy narsalar odamga jismoniy oziq va quvvat bersa, ma'naviyat unga ruhiy oziq va qudrat bag'ishlaydi. Faqat moddiy jihatdan ta'minlanish bilan kifoyalanish — ongsiz va ruhsiz maxluqotlarga xos. Ma'naviyatga intilish esa ruh va ong egasi bo'lmish odamzotgagina xos fazilatdir. Ma'naviyat odamning ruhiy va aqliy olami majmui kabi murakkab ijtimoiy hodisadir.

Ma'naviyat juda keng qamrovli tushuncha bo'lganligi uchun ham uni bir jumlada ifodalash nihoyatda mushkul.

Ma'naviyat ko'proq inson qalbiga, botiniy tomoniga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Shu ma'noda ma'naviyat inson qalbidagi ilohiy bir nur sanaladiki, bu ilohiy nur hech bir jonzotda yo'q. Ma'naviyat shunday sehrli tilsimki, uni tugal yechishga bashar qudrati, yetmaydi. Shunday ekan, «ma'naviyat» tushunchasiga bir yo'la mukammal ta'rif berish murakkab hisoblanadi.

Shuning uchun «Ma'naviyat»ga ta'rif berishda Prezidentimiz Islom Karimovning nazariy qarashlariga, milliy qadriyatlarimizni, tarixiy va madaniy merosimizni tiklash borasidagi amaliy faoliyatlariga tayanishimiz, uni o'zimiz uchun dasturul amal qilib olishimiz maqsadga muvofiq. Yurtboshimiz «Turkiston» gazetasi muxbirining savollariga javoblarida, ma'naviyat ham borliq, tabiat, jamiyat kabi uzluksiz harakatdagi jarayon ekanligini, inson fikri, tafakkuri, his-tuyg'usi tinim bilmaganidek, ularning mahsuli bo'lmish ma'naviyat ham doimo o'zgarish va yangilanishda bo'lishini uqdirib: «Ma'naviyat avvalambor odamni ruhan poklanishga, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, inson ichki dunyosini, irodasini baquvvat, imon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan kuch...⁴» deb ta'riflagan edilar. Bu ta'rifda inson faoliyatining barcha ma'naviy qirralari qamrab olingan bo'lib, biz bundan buyon ma'naviyat haqida so'z yuritganimizda unga metodologik asos sifatida tayanamiz.

Keyingi paytlarda ma'naviyatga oid e'lon qilinayotgan maqolalarda, o'tkazilayotgan anjumanlarda «Ma'naviyat» tushunchasiga ta'rif berish, uning jamiyat, inson va millat taraqqiyotidagi o'rniga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, «Vatan tuyg'usi» kitobining mualliflari «Ma'naviyat — jamiyatning, millatning va yoki ayrim bir kishining ichki hayoti, ruhiy kechinmalari, akliy qobiliyati, idrokini mujassamlashtiruchi tushuncha»⁵, - deb ta'riflaganlar.

⁴ Turkiston gazetasi, 1999 yil, fevral.

⁵ Ibrohimov A., Sultonov X., Jo'raev N. Vatan tuyg'usi. T., «O'zbekiston», 1996, 111-bet.

Bundan tashqari bir qator olimlarimiz anjumanlarda qilgan ma'ruzalarida «ma'naviyat — insondagi axloq, odob, bilim, ilm, imon, ixlos va insoniyat kamoloti uchun ijobiy ta'sir qiluvchi tizim yoki ma'naviyat — insonning aqliy, axloqiy, ilmiy, amaliy, mafkuraviy qarashlari yig'indisi hisoblanib, diniy va dunyoviy qarashlarining aks etish darajasidir», deb ta'rif berib kelmoqdalar. A. Erkaevning fikricha, «Ma'naviyat — insonning ijtimoiy-madaniy mavjudot sifatidagi mohiyatidir, ya'ni insonning mehr-muruvvat, adolat, to'g'rilik, sofdillik, vijdon, or-nomus, vatanparvarlik, go'zallikni sevish, zavqlanish, yovuzlikka nafrat, iroda, matonat va shu kabi ko'plab asl insoniy xislatlari va fazilatlarining uzviy birlik, mushtaraklik kasb etgan majmuidir»⁶.

M.Imomnazarov dastlab «Ma'naviyat inson qalbidagi ilohiy nur »⁷, - deb yozgan bo'lsa, keyinchalik «Ma'naviyat — inson qalbida, ko'ngil ko'zgusida aks etgan haqiqat nuridir, deyilgan ta'rif darhaqiqat, so'fiyona ramziy ta'rifdir, zotan boshqacha ta'rif bu cheksiz mohiyatni cheklab qo'yadi»⁸, - deb yozadi.

T.Mahmudov «ma'naviyat — insonning ma'lum darajadagi jismoniy, aqliy va ruhiy balog'ati va dunyo qarashini ifodalovchi tushunchadir»⁹.

Bugunga qadar ma'naviyat tushunchasiga mukammal ta'rif shakllanmaganligi sabab uning keng qamrovli, murakkab va ayni vaqtda «sodda» tushuncha ekanligida. Ma'naviyat ko'proq insonning ichki, botiniy, yashirin dunyosini aks etgirishdir. Inson ichki, botiniy dunyosi esa gavhar to'la tubsiz dengiz singaridir. Bu dengizdan qancha gavhar olsangiz tugamagani singari inson ichki dunyosi ham tubsiz, rang-barang tarzda namoyon bo'ladi. Inson qalbiga, botiniy dunyosiga qanchalik chuqur kirib borsangiz, shunchalik turli-tumanlik bilan toblanib, o'zining yangidan-yangi qirralarini namoyon etadi. Mana shuning uchun ham ma'naviyat tushunchasiga mukammal har taraflama to'liq ta'rif berish mushkulroq. Ammo, respublikamiz olimlari tomonidan «ma'naviyat» tushunchasiga berayotgan ta'riflarni va uning inson,

millat, xalq, jamiyat hayotida tutgan o'rnini to'g'risida ilgari surayotgan g'oyalarni umumlashtirgan holat, ma'lum bir umumlashgan xulosa chiqarish mumkin bo'ladi.

Shunday kilib, ma'naviyat — insonning ruhiyatini, uning o'zini anglashi, didi, farosati. adolat bilan razillikni, yaxshilik bilan yomonlikni, go'zallik bilan xunuklikni, vazminlik bilan johillikni ajrata bilish qobiliyatini, aql-zakovatini, yuksak maqsad va g'oyalarni qo'ya bilish, ularni amalga oshirish uchun harakat qilish va intilish salohiyatidir, - deb ta'rif berish o'rinli deb hisoblaymiz. Albatta, bu ta'rif eng oxirgi qiyomiga yetgan, mukammal deb, aytishimiz mumkin emas.

1.2. Ma'naviyat davlat e'tiborida.

Ma'naviyat va ma'rifatni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilganligining yaqqol misoli qilib 1994 yil 23 aprelda «Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini tashkil etish to'g'risida»gi, 1996 yil 9 sentyabrda «Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida» Prezidentimiz farmon-larini, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 25 iyuldagi «Ma'naviyat-ma'rifiy islohotlarni yanada chuqurlash-tirish va uning samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori, Respublika Oliy Majlisi birinchi chaqiriq to'qqizinchi sessiyasida qabul qilingan «Kadrlar tayyorlashning milliy dasturi va umumiy o'rta ta'limni isloh qilish to'g'risida»gi qonunni va boshqalarni ko'rsatishimiz mumkin. Keyingi o'tgan davr maboynila yuqorida qabul qilingan farmon va qonunlarni bajarish yuzasidan bir qator ijobiy ishlar amalga oshirildi.

Bunga misol qilib milliy-ma'naviy merosimizning tiklanishi borasidagi yutuqlarimizni ko'rsatishimiz mumkin. Mustaqillik yillari tom ma'poda iqtisodiy o'nglanish. iqtisodiy tiklanish, iqtisodiy rivojlanish, ma'naviy

oʻnglanish, maʼnaviy poklanish, maʼnaviy yuksalish harakatlari bilan tamomila uygʻun holda borganligi tarixiy haqiqat.

Xalqimizning azaliy qadriyati, sevimli bayrami «Navroʻz» 1991 yildan boshlab Prezidentimiz Farmoniga koʻra, 21 mart umumxalq bayrami sifatida nishonlanadigan boʻldi. 1993 yil buyuk mutasavvuf Bahouddin Naqshband hazratlari tavalludining 675 yilligi kishonlandi. 1994 yil Ulugʻbek yili deb eʼlon qilinib, tavalludining 600 yilligi nishonlandi, asarlari nashr etilib, u barpo etgan rasadxona taʼmirlandi. 1996 yil mamlakatimizda va jahon miqyosida Amir Temur yili sifatida nishonlandi. Muhtasham Temuriylar tarixi davlat muzeyi tashkil etildi. 1997 yil esa musulmon dunyosida «Islom dinining gumbazi» deb tan olingan qadimiy Buxoro, ochiq osmon ostidagi muzey boʻlmish Xiva shaharlarining 2500 yilligi, 1998 yil buyuk muhaddis Imom al-Buxoriy tavalludining 1225, ulugʻ astronom Ahmad al-Fargʻoniyning 1200 yilliklari tantana qilindi. 1999 yilda esa «Alpomish» xalq eposining 1000, buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberdi taval-ludining 800 yilligi nishonlangan boʻlsa, 2000 iilda Abu Mansur Moturidiyning 1130, Islom huquqshunosligining peshvosi Burhoniddin Margʻiloniyning 910 yilligi nishonlandi. 2001 yilda esa oʻlkamizda ajdodlarimizning biz avlodlarga qoldirgan maʼnaviy-tarixiy merosi — «Avesto»ning 2700 yilligi nishonlandi.

Yuqorida keltirilgan misollar mustaqil Oʻzbekiston davlatining maʼnaviyatimizni tiklash va rivojlantirish borasida olib borayotgan siyosati borasidagi yutuqlarimizdan bir nishona xolos.

Maʼnaviyat, maʼrifat va siyosatning oʻzaro bogʻliqligini bayon etishdan avval siyosat va uning maʼnaviylik jihatlarini bilib olishimiz maqsadga muvofiq.

Maʼnaviyat, maʼrifat va siyosatning oʻzaro bogʻliqligi masalasi ustida toʻxtalishdan oldin siyosatning mohiyatini ochib berish lozim.

Siyosat — yunoncha soʻz boʻlib, mazmuni davlat yoki jamoat ishlarini anglatadi. Siyosat — katta ijtimoiy guruxlar, millatlar, davlatlar ichki va tashqi munosabatlari sohasidagi faoliyatni anglatadi.

Siyosat — bu muayyan davlatlar hokimiyati, siyosiy partiyalar, ijtimoiy-siyosiy harakatlar, jamoat tashkilotlarining mamlakat ichki hayotida va xalqaro

maydonda xalqlar, millatlar, ijtimoiy guruhlarining maqsad va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan faoliyatidir.

Siyosat har qanday jamiyatda ham davlatfaoliyatini ifoda etadi. Chunki jamiyatdagi barcha jarayonlar va muammolarni qo'yilishi hamda ularning hal etilishi davlat olib boradigan siyosat bilan bog'liq bo'ladi.

Siyosat eng yirik ikki yo'nalishga — tashqi va ichki siyosatga bo'linadi. O'z navbatida ular ham o'zining bir necha tarmoqlariga bo'linadilar. Bu yerda gap uning tarmoqlari haqida emas, balki siyosatning ma'naviyat bilan munosabatlari haqida bormoqda.

Siyosat mamlakat ichki hayotida ikki yunalishda olib borilishi mumkin. Ularning biri taraqqiyparvar, insonparvar, adolatli siyosat bo'lsa, ikkinchisi adolatsiz, reaksiyon siyosatdir.

Mamlakatda faqat turli guruhlar va harakatlar hukmronligini ta'minlashga, mehnatkashlar, xalq ommasi manfaatlariga zid bo'lgan, ularni bir-biriga qarama-qarshi quyishga va shu asosida tor doiradagi guruhlar manfaatlarini himoya qiluvchi tuzumni saqlab qolishga qaratilgan siyosat — adolatsiz, reaksiyon siyosatdir. Bu siyosatning jamiyat va mamlakat miqyosida hukmronligi inson ; huquklarining poymol etilishiga, mamlakat moddiy va ma'naviy boyliklarining talon-taroj kilinishiga, mamlakatda zo'ravonlik, johillik, tekinxo'rlik, ma'naviy va moddiy qashshoqlikning vujudga kelishiga olib keladi.

Mamlakatda olib boriladigan bunday adolatsiz, reaksiyon siyosat nafaqat uning ichdan yemirilishiga, balki xalqaro munosabatlarda ham obro'-e'tiborining tushishiga olib keladi. Xullas, bunday siyosatning olib borilishi mamlakatni halokatga olib keladi.

Adolatsiz, reaksiyon siyosatga qarama-qarshi o'laroq taraqqiyparvar, insonparvar, ma'rifatparvar siyosat mamlakat va uning xalqi manfaatlariga xizmat qiladi. Bunday siyosat eng avvalo inson zotini ulug'lashni, uning moddiy va ma'naviy manfaatlarini himoya qilishni, mamlakatda tinchlik, barqarorlikni ta'minlashni maqsad qilib oladi. Ilm, ma'rifat, madaniyatni, texnika, texnologiyani rivojlantirish, fuqarolarning zamonaviy bilimni egallashlariga keng yo'l ochish va g'amxo'rlik qilish taraqqiyparvar, insonparvar, ma'rifatparvar siyosatning muhim yo'nalishini tashkil etadi.

Bunday siyosatning ustuvorligi va ma'naviyatli tomoni shundaki, u mamlakatda mavjud muammolarni hal qilishda vazminlik vaziyatini vujudga keltiradi, har qanday to'palon va beboshlikning oldini olishga, eng murakkab munozarali muammolarni ham muzokoralar, bahslar yo'li bilan hal qilishga yordam beradi.

Davlat taraqqiyotparvar, insonparvar, ma'rifatparvar siyosat olib borishni maqsad qilib olgan va unga amal qilgan bo'lsa, u albatga tashqi siyosatda ham o'zga xalqlarning yerlarini tortib olish, ularni asoratga solish, talonchilik qilish kabi tajovuzkor siyosatni emas, balki barcha davlatlar bilan tinch-totuv yashash, o'zaro hamkorlik qilish siyosatini olib boradi. Tashqi siyosatda bunday yo'lni tutgan davlatlar qurollanish uchun ketadigan xarajatlarni mamlakatning ma'naiiy va ma'rifiy rivojlanishiga sarflaydi. Mustaqil O'zbekistonda Prezidentimiz Islom Karimovning

bevosita rahnamoligida ham ichki ham tashqi siyosatda taraqqiyotparvar, insonparvar va ma'rifatparvar siyosat olib yorilmoqda. Buning natijasida O'zbekistonning xalqaro maydonda obro'-e'tibori tobora oshib bormoqda. U taylagan yo'l jahondagi mamlakatlar tomonidan tan olinmoqsa. 1997 yil mamlakatimizda «Inson manfaatlari» yili, 1958 yil «Oila» yili, 1999 yil «Ayollar» yili, 2000 yil esa «Sog'lom avlod» yili sifatida iz qoldirdi. 2001 yil «Onalar va bolalar» yili sifatida o'tgan bo'lsa, 2002 yil «Qariyalarni qadrlash» yili sifatida o'g'moqsa. Siyosatning ma'naviy hayotga real ta'siri mamlakatda ma'rifatni, ilm-fan, adabiyot va san'atni rivojlantirish to'g'risida ko'rsatadigan amaliy ishlarda namoyon bo'ladi.

O'z navbatida fuqarolarning yuksak ma'naviyatga va ma'rifatga ega bo'lishlari mamlakatning har tomonlama rivojlanishiga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Ma'naviyat va ma'rifatga tayangan mamlakatda tinchlik, barqarorlik hukmron bo'ladi va u taraqqiy qilib boraveradi. Ma'naviyati va ma'rifati yuksak xalqning davlati ham har tomonlama yuksalib boraveradi. Ma'naviyat o'zining salohiyati bilan xalq va mamlakat hayotida siyosatni to'g'ri, adolatli, insonparvarlik yo'nalishida olib borishda katta ahamiyatga egadir. Davlatning kuch-qudrati, uning barkamolligini ta'minlashning muhim omillaridan biri siyosatni ana shu yo'nalishda olib borish sanaladi. Ayni vaqtda ma'naviyat davlat siyosatini ommaga yetkazib turishga yaqindan yordam beradi.

2. Ma'naviyat va huquq bir-biri bilan bog'liqdir. Jamiyat, davlat doirasida huquq normalarining belgilanishi odamlarning qaysi darajada ma'naviyatga ega bo'lishlariga bogliqdir. Mamlakat miqyosida qabul qilinadigan konstitusion qonunlar va boshqa me'yoriy xujjatlarning darajalari shu mamlakat fuqarolarining ma'naviyati va siyosiy madaniyatini ifoda etadi. Bu masalaning bir tomoni. Ikkinchidan, konstitusion qonunlar va boshqa me'yoriy xujjatlar fuqarolarning huquq va erkinliklari, burchlarini va davlat siyosatining yo'nalishlarini fuqarolarning ma'naviyati rivojlanishi darajalariga mos ravishda rasman belgilab beradi. Ammo, shuni alohida ta'kidlash lozimki, yuqoridan turib qonun Qabul qilish har qanday yuksak larajadagi qonun va me'yoriy xujjatlar faqat fuqarolarning ma'naviy salohiyati va sissii ongi darajasidagina amal qiladi, undan nariga o'ta olmaydi. Aslini olganda, oldmlarning ma'naviyati va siyosiy ongi qabul qilinadigan qonunlar va boshqa hujjatlarda bslgilanadigan rasman normalardas yuqori bo'lishi kerak. Ana shundagina fuqarolar jamiyatning taraqqiy qilishida faol ishtirok etadilar.

Agar fuqarolarning ma'naviyati va siyosiy ongi qabul qilingan qonunlar va boshqa hujjatlarning darajalaridan orqada qoladigan bo'lsa, u qonunlar va hujjatlar qanchalik fuqarolar manfaatlarini ifoda etmasin, ular qog'ozda qolib ketaveradi. Bunday holatda jamiyat hayotida ikki salbiy holat hukm suradi. Birinchidan, fuqarolar bklan davlat o'rtasida, masofa uzoqlashib boradi, ikkinchidai, taraqqiyot haqida aytiladigan so'zlar bilan real hayot bir-birigato'g'ri kelmay qoladi. Bu esa jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bunga yo'l qo'ymaslik uchun davlat o'z fuqarolarining ma'naviyatini rivojlantirishi va siyosiy ongini o'stirish to'g'risida gamxo'rlik qilishi talab etiladi.

Mustaqil O'zbekiston davlati Prezidentimiz Islom Karimov rahbarligida fuqarolarning ma'naviyati, siyosiy va huquqiy ongini o'stirish sohasida doimiy g'amxo'rlik qilib kelmoqda. Buni mustaqil Vatanimizning birinchi asosiy qonuni hisoblangan Konstitutsiyamizda yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Bu Konstitutsiyada mamlakatimizda qurilmoqchi bo'lgan adolatli demokratik, huquq ustuvorligiga asoslangan jamiyat qurishnin yo'nalishlari belgilab berilgan. Mustaqilligimizning mohiyati va imkoniyatidan kelib chiqib fuqarolarimizning huquqlari erkinliklari, burchlarining normalari belgilab qo'yilgan.

Konstitutsiyamizda milliy xususiyatlarimiz va qadriyatlari mizdan kelib chiqib, bir qator huquqiy normagsar belgilanganki, u xalqimiz ma'naviyati, qalbi va ruhiyati qirralarini o'zida ifod etgan. Jumladan, «Voyaga yetmaganlar, mehnatgalayoqatsizlar va yolg'i keksalarning huquqlaridavlatimoyasidadir» (45-modda), «Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidir» (46-modda), «Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega» (63-modda), «Davlat va jamiyat yetim bolalarni boqish, tarbiyalash va o'qitishni ta'minlaydi, bolalarga bag'ishlangan hayriya faoliyatini rag'batlantiradi» (b4-moddaning 2-qismi), «Onalik va bolalik davlat tomonidan muhofaza qilinadi» (65-moddaning ikkinchi qismi).

Ko'rinib turibdiki, Konstitutsiyadan keltirilgan har bir moddada davlatimizning fuqarolari huquqlari, erkinliklarini ta'minlash, ularni moddiy va ma'naviy jihatdan o'sgirish to'g'risida ko'rsatayotgan g'amxo'rliqi o'z ifodasini topgan. Mamlakatimizda fuqarolarimizning huquqiy bilimlarini oshirish to'g'risida izchillik bilan siyosatolib borilmoqda. Jumladan, 1996 yil 11-13 sentyabrda Toshkentda inson huquqlarini ta'minlovchi milliy muassasalarning faoliyatiga bag'ishlangan xalqaro seminar o'gkazildi. ruseminarda inson huquqlarini ta'minlashdek eng dolzarb masala muhokama etildi. Prezidentimiz farmoni bilan inson huquqlari bo'iicha O'zbekiston Respublikasi milliy markazi tashkil etildi. Bu davlatimizning umuminsoniy ma'naviy qadriyatlarni ta'minlash yo'lidagi dadil qadamidir.

Har bir fuqaroning o'z huquq va burchlarini bilishlari, unga amal qilishlari jamiyat hayoti uchun, mamlakatda barqarorlikni va qonunlarning ustuvorligini ta'minlashda katta amaliy ahamiyatga ega. Mamlakatimizda ma'naviyatimizning muhim omili sifatida milliy tilimizning yoshlarimiz tomonidan chuqur o'zlashtirilishi, uning chinakam davlat maqomini olishi zarurligi muntazam ta'kidlanib kelinmoqda. Haqiqatda bu borada juda katta ishlar amalga oshirildi. Davlat tili to'g'risida qonun qabul qilinganligiga (1989 yil 21 oktyabr) 12 yildan oshdi. Tilymizga beriladigan bunday imkoniyat uchun qanchadan-qancha millatparvar odamlarimiz kurash olib bordilar. Lekin vaqt o'gishi bilan «his-hayajonlarimiz» sunib bormoqda. Ammo, bir qator joylarda davlat tilini joriy qilish qoniqarsiz ahvolda ekaniga achinasan kishi. Xususan, hujjatlar rus tilida to'ldiriladi, hisobotlar rus tilida talab qilinadi, majlis bayonlari rus tilida olib boriladi.

Aslida davlat tilini barcha jabhalarda joriy etish boʻiicha respublika, viloyatlar va shaharlarda maxsus hayʼat tuzilgan. Bunday hayʼatlarning ishi ham sust, talab darajasida emas. Bu hol albatta manaviyatimiz rivojiga oʻzining salbiy taʼsirini oʻtkazadi.

Qonunlarni bilish, ularga itoat etish, oʻz huquqlarini, erkinliklarini va burchlarini tushunib yetish har bir fuqaroning yuksak maʼnaviy fazilati. Bu adolatli, demokratik, huquq Ustuvorligiga asoslangan yangi jamiyat qurishning ham kafolatidir. Xuddi shu maʼnoda yoshlarimiz, talabalarimiz huquqiy bilimlarni chuqur oʻzlashtirishlari va siyosiy ongilarini rivojlantirishlari buʼungi kunimizning eng dolzarb muammosi hisoblanadi.

3. Xokimiyat oʻz mohiyati va maqomiga koʻra rahbarlik va hukmronlik qilish munosabatlarini ifoda etuvchi tushunchadir. Hokimiyat alohida shaxs, guruh, olamlar, gashkilot, siyosiy partiya davlatning chlstimoiy hamkorlikning boshqa ishgirokchilariga kuch ishlatish yeki kuch ishlatmaslik vositalari va uslublari yordamida oʻz irodasini oʻtkazish va ularning harakatlarini boshqarishni anglatadi.

Oʻzbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, davla-y hokimiyati va boshqaruv idoralarini yangidan tashkil etdi. Natijada yangi davlat organi — viloyat, shahar va tuman hokimligi boshqaruv_i vujudga keltirildi. Hokimliklar oʻz faoliyatdoirasida Oʻzbekiston Respublikasi qonunlarini, Prszident farmonlarini. davlat hokimiyati yuqori organlariching huquqiy hujjatlarini amalga oshiradilar, respublika va mahalliy ahamiyatta molik masalyalarni muhokama etish, hayotga joriy qilishda bevosita ishtirok etadilar. Shu jumladan, hokimliklar davlatning maʼnaviyat va maʼrifat sohasilagi siyosatini amalga oshirishda ham masʼuldirlar.

Maʼnaviyat hokimiyat tizimida turli tabaqa, turli toifadagi aholining umumiy manfaatlarini oʻzida mujassam etib, ularning bir mamlakat fuqarosi sifatida umumiy ehtiyojlarini qondirishning muhim omili sanaladi.

Mustaqil Oʻzbekiston xalqi oʻz oldiga huquqiy demokratik davlatni barpo etishni maqsad qilib quygan. Bu maqsadning samarali amalga oshishi davlat boshligʻi va joylardagi hokimlarning dunyoqarashi, ogʻir paytlarda eng maqbul va eng toʻgʻri yoʻnalishni tez anglab olish qobiliyati bilan bogʻliq. Darhaqiqat, jamiyat va insoniyat taraqqiyotida shaxsning roli benihoya katta.

Rahbar — shaxsning ma'naviy, ijtimoiy-siyosiy barkamolligi, qanday maqsad va g'oyalar bilan yashayotganligi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun ham Sharqdonishmandlari hokimiyat tepasida turgan kishi qanchalik dono, aqlli va sezgir bo'lsa, bu o'sha davlat, uning xalqi uchun ham shunchalik katga baxtdsyishgan. Ya'ni Sharq mugafakkirlari davdat va jamiyat, podsho va raiyat haqida yozganda, nufuzli insonning ma'naviy yetukligiga, pokligiga asosiy e'tiborini qaratib, adolat, rostgo'ylik, mehr-shafqat, saxovatva qanoatkabi sifatlarni himoya qilganlar.

Yuqoridagilardan kelib chiqadigan bo'lsak, hozirgi mustaqillii sharoitida lavlatrahbaridan, hokimiyattizimida kshlayotganlardaYa juda katta mas'uliyat va fidoiylk talab etiladi. Hokimiyat tizimidagi har bir rahbar shaxs butun hayot zavqini mashaqqatgya almashtirgan, o'z hayoti va jonini mamlakat va xalq hayoti yo'liga tikkan vatanparvar, xalqparvar, halol, pok, to'g'ri, qo'yingchi, har tomonlama yuksak ma'naviyatli, barkamol inson bo'lishi kerak.

Prezidentimiz Islom Karimov xalq deputatlari Samarqand va Navoiy viloyatlari Kengashlarining navbatdan tashqari, sessiyala-ri » so'zlagan nutqlarida ta'kidlaganidek, lavozi; kishiga kibru havo, boylik to'plash va kayfu safo uchun berilmaydi. Aksincha, u yuk-ak mas'uliyatni, hayotning butun rohat-farog'atltan kechishni, kerak bo'lib qolganda o'zidan kechishni talab qiladi. Bunday qarash har birimiz uchun, shu jumladan, ayniqsa, hokimiyat tizimida ishlayotganlar uchun odatga aylanishi, hayotimizga singib ketishi kerak.

2.1. Ma'naviyatni shakllantrish va buning sabablari.

Milliy ma'naviyat «millat» tushunchasi bilan bog'liq. «Millat» so'zi «o'zak», «tub mohiyat», «negiz» degan ma'noni bildiradi. «Millat» so'zi arab tilida quyidagi uch ma'noni anglatadi: birinchi — din, mazhab; ikkinchi — ummat; uchinchi — xalq, qavm. Millat so'zi Kur'oni Karimda ham qo'llanilgan. Kur'onda har bir millat vakili o'z milliy qadriyatlarini rivojlantirishi savob-li ish, o'z millatidan, qavmidan kechib, boshqa millatga o'tib olishi esa gunoh deb ta'riflangan.

Yevropa adabiyotida qo‘llaniladigan «natsiya» so‘zi esa qabila, xalq degan ma‘noni bildiradi. Binobarin, bu ikki tushunchalar ham asosan muayyan etnik birliklarning o‘ziga xosligini bildiruvchi ma‘no yotadi.

Jamiyat rivojlanib borgan sari insonlar, xalqlar, millatlar o‘rtasidagi ma‘naviy munosabat, aloqalar rivojlanib boraveradi.

Ma‘naviyatni to‘rt guruhga bo‘lish mumkin:

Birinchisi — shaxs ma‘naviyati, ikkinchisi — milliy ma‘naviyat, uchinchisi — mintaqaviy ma‘naviyat, to‘rtinchisi — umuminsoniy ma‘naviyat.

Shaxs ma‘naviyati — har shaxsga tegishli bo‘lib, uning ichki ruhiy holati, xatti-harakatlari, munosabatlari va boshqa qirralarini o‘z ichiga oladi.

Milliy ma‘naviyat — muayyan elat, millatga, uning ajdodlariga xos bo‘lgan g‘oyat qimmatli ma‘naviy boyliklardir.

Mintaqaviy (regional) ma‘naviyat — muayyan jo‘g‘rofiy mintaqada millatlariga xos, ular uchun umumiy bo‘lgan ma‘naviy boyliklardir. Masalan, O‘rta Osiyo xalqlarining yoki slavyan xalqlarining ma‘naviyatidagi yoki yanada kengroq doirada o‘ladigan bo‘lsak, Sharq va G‘arb ma‘naviyatidagi mushtaraklik, o‘xshashlikni olishimiz mumkin.

Mintaqaviy ma‘naviyatda turli elatlarning umumiy birligi, o‘ir-biriga yaqinligi, turmush tarzi va moddiy hayot sharoitlariga xos mushtarak jihatlar namoyon bo‘ladi.

Umuminsoniy ma‘naviyat — bugun insoniyatga, jahon xalqlariga tegishli bo‘lgan ma‘naviy-axloqiy boyliklardir.

Milliy ma‘naviyat — boshqa millat ma‘naviyatidan tubdan farq qilinadigan ma‘naviyat degani emas. Chunki bizdagi milliy ma‘naviyat boshqa xalqlarda muayyan tarzda bor, mavjuddir. Ammo, milliy ma‘naviyatda boshqa xalqlarning ma‘naviyati aynan takrorlanmaydi. Shunday bo‘lganda edi milliy ma‘naviyat bo‘lmas edi.

Milliy ma‘naviyat, avvalo tarixiy hodisa ekanligi bilan ajralib turadi. U bir kunda, bir yilda, balkim bir asrda ham mukammal shakllanmaydi. Milliy ma‘naviyat garixi millatning ma‘naviy takomil jarayoni bilan bog‘liq. Unda ba‘zan asrlar kunlarga va aksincha, kunlar asrlarga teng bo‘lishi mumkin.

Milliy-ma'naviy kamoloti zamonda, ya'ni millatning bugun garixi davomida yuz beradi. Bunda esa u ba'zan shiddat bilan yuksalib borsa, ba'zan esa ma'lum darajada tanazzulga yuz tutishi ham mumkin. Insoniyat tarixiy jarayoni uchun bir narsa ayonki, tarix hodisalari, shaxslar, voqealar o'tib ketadi, moddiy madaniyat unsurlari yemiriladi, ammo, ma'naviyat yuksalib, boyib, tobora ksnroq ko'lam va teranroq mazmun kasb etib boraveradi. Millatning aksariyat qismi ma'naviy tanazzulga yuz tutgan fojiaiy sharoitlarda ham milliy ma'naviyat yo'qolmaydi, ko'lami va mazmuni jihatdan o'zi yetishgan kamolot bosqichini yo'qotmaydi. Milliy ma'naviyat erishgan kamolot bosqichini yo'qotish uchun (shu jumladan, umuman milliy ma'naviyatni ham) ajdodlar yaratgan barcha ma'naviy merosni mahv etish, insonlar xotirasini tamomila o'chirib tashlash, ulardan hatto irsiy xotirani ham barbod qilib — manqurtga aylantirish kerak bo'ladi. Bunday holdan Sizu Bizni Ollohning o'zi asrasin!

Millat mavjud ekan, milliy ma'naviyat bo'ladi. Milliy ma'naviyatni yo'qotish mumkin emas. Milliy ma'naviyatni yo'qotish uchun qanchalik harakat qilinsa, shunchalik milliylikni, milliy ma'naviyatni saqlash uchun kurash kuchayadi. Xulosa shuki, inson qalbidagi milliylikni yo'qotish mumkin emas.

Ko'rinadiki, milliy ma'naviyat hodisasi ham tarixiy, ham bugungi kunda mavjudligini saqlab turgan ko'p o'lchamli voqelikdir. Inson ma'naviy olami o'lchamlari cheksiz bo'lib, uni hech bir narsa bilan o'lchash, qiyoslash mumkin emas. Milliy ma'naviyat avvalo, milliy ongda rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Shuning uchun ham mustaqillikkaerishganimizdan buyon milliy ongni rivojlan-tirishni tarbiyaviy ishning muhim bo'g'imi sifatida olib qaramoq-damiz. Milliy ongning rivojlanishi pirovard milliy o'zlikni anglash sari yetaklaydi.

Milliy ma'naviyatning asosiy belgi va o'zagi — milliy axloq sanaladi. Bizning milliy axloqimizlagi belgilar boshqa xalqlar axloqiy qarashlarida muayyan tarzda namoyon bo'lali.

Milliy ma'naviyatda — milliy his, tuyg'u, ruhnyat ham muhim o'rin egallaydi. Chunoichi, zamona taqozosi bilan bo'lqa yurtta safarga borgudek bo'lsak va o'sha yerda milliy kuy, qo'shiqni eshitgudek bo'lsak, bizning

vujudimizni ajib bir his, tuyg‘u qamrab oladi va undan ruhiy huzur olamiz, qanoat hosil etamiz. Ya’ni ma’naviy ozuqalanamiz.

Shaxs ma’naviyatini rivojlantirishning omillari va vositalari ko‘p. Shulardan biri farzandning ota-onaga va ota-onaning farzandga bo‘lgan munosabati masalasidir.

O‘zbek xalqining eng qadimiy davrlardan boshlab, hozirga qadar davom etib kelayotgan, o‘z ahamiyatini hech qachon yo‘qotmaydigan ajoyib qadriyatlaridan biri — ota-onani farzandlar tomonidan yuksak darajada e‘zozlash, izzat-ikromini, hurmatini joyiga qo‘yishdan iboratdir. Farzand uchun dunyoda ota-onadan ko‘ra mehribon, aziz va mo‘‘tabar zot yo‘q. Ota-ona farzandlarning suyanchig‘i, bitmas-tuganmas boyligidir.

Ota-ona o‘z farzandidan hech narsani ayamaydi. Ularning tabiat ato etgan buyukliklari ham ana shunda. O‘zbek xalqi odob-axloqi bo‘yicha, keksalarning, ota-onaning oldidan salom bermasdan o‘tish gunohhisoblanadi. Ota-onani qadrlash, ularning beulchov, beminnat xizmatiga bir umr sodiq bo‘lish, duolarini olish - bolalarning farzandlik burchidir. Bu milliy qadriyatlarimizning eng muhim talablaridan biridir.

Buyuk bobomiz Hazrat Alisher Navoiy aytganlaridek, «Ota-onani hurmat qilish farzandlar uchun majburiyatdir. Bu ikkisiga xizmatni birdek qil, xizimating qancha ortiq bo‘lsa ham kam deb bil. Otang oldida boshingni fido qilib, onang boshi uchun butun jismingni sadaqa qilsang arziydi. Ikki dunyoyining obod bo‘lishni istasang, shu ikki odamning roziligini ol. Tunu kuningga nur berib turgan — birisini oy deb bil, ikkinchisini quyosh. Ularning so‘zlaridan tashqari bir narsa yozma, ular chizgan chiziqdan tashqariga bir qadam ham bosma. Hamma xizmatni sen odob bilan bajar, «adab» so‘zidagi «dol» kabi qomatingni ham qil».

Tan olishimiz kerakki, sho‘rolar davrida keksalarni, ota-onalarni hurmat qilish haqidagi milliy qadriyatlarimiz biroz xira torta boshladi. Ba’zi yoshlarimizda o‘zlaridan kattalarni, nuroniy qariyalarni hurmat qilish, ularning nasihatlariga quloq solish singari yuksak ma’naviy fazilatlar yo‘qolib ketayotgani sezilmoqda. Ehtimol, boshqa millat kishilari bunga unchalik e’tibor berishmas, lekin biz, o‘zbeklar buni his qilmay ilojimiz yo‘q.

O'ziga to'q, boy-badavlat bo'lgap ayrim farzandlarning ota-onalari keksalar uchun ajratilgan uylarda yashayotganligiga toqat qilib bo'lmaydi. Gohi-gohida bo'lsa ham, ota-onaga qo'l ko'tarish, undan ham og'irroq jinoyat qilish hollari sodir bo'lib turganligini eshitib turibmiz. Bu — oddiy nuqson emas, balki uchiga chiqqan tubanlik, bag'ritoshlik, milliy qadriyatlarimizni oyoq-osti qilish, o'z insoniyligini yo'qotishdir. Milliy qadriyatlarimizga o'zbek xalqining sha'niga dog' tushiradigan bunday yaramas hodisalar zamini, ildizi, sababi nimada, degan savol paydo bo'lishi tabiiy.

Sho'rolar davrida, avlod-ajdodlarimizning o'g'itlari, pand-nasihatlarini, ajoyib an'analarimiz targ'ib qilinish o'rniga nuqul qoralandi, yomon o'tli qilindi, bid'at, xurofot, deb baholandi. Milliy tarbiya borasidagi merosimiz o'rganilmadi, targ'ib etilmadi. Ularning o'rniga ta'lim-tarbiya borasida Yevropa, Rusiya modelini ko'klarga ko'tarib maqtab, targ'ib qilib, yoshlarimizni o'z milliy qadriyatlarimizdan bebahra qilib qo'ydik. Ana shu tufayli diniy-axloqiy, oila, qo'ni-qo'shni, mahalla-ko'ylar ta'siri kabi ta'lim-tarbiyaning hayot sinovidan o'tgan bebaho boyliklaridan judo bo'la boshladik. Mustaqilligimiz tufayli bularga chek qo'yildi, bunday salbiy illatlarni tugatish borasida sezilarli ishlar amalga oshirilmokda.

Kattalarga izzat-ikrom, kichiklarga mehr-shafqat, ota-onalarga e'zoz, farzandlarga mehr-sadoqat kabi insonni inson sifatida ulug'laydigan, axloqiy, ma'naviy jihatdan go'zal va barkamol qiladigan qadriyatlarimiz odamlar, ayniqsa, yoshlar qalbidan o'rin ola boshlagani quvonchli bir holdir.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasining Asosiy qonuni — Konstitutsiyada farzandlarning jamiyat, oila, ota-onalari oldidagi insoniy burchlari va mas'uliyatlari nimalardan iboratligi milliy qadriyatlarimizdagi asosiy g'oya va qoidalarga asoslanib belgilab berilgan. Uning 66-moddasida qayd qilinishicha, voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar.

2.2. Ma'naviyatni e'tiqodga aylantirish.

Har bir farzandning o'z ota-onasini e'zozlashi farzandlik burchi va jamiyat oldidagi mas'uliyati sanaladi. Ota-onani e'zozlashning quyidagi sharqona talablariga hammamiz amal qilishimiz ham farz, ham qarz, farzandlik burchimizdir: Ota-onaga taom berish, ozoda qilib kiyintirib qo'yish, kasal bo'lganda shifokorga ko'rsatish, kerakli dori-darmonni keltirib berish, doimo hol-ahvol, sihat-salomatliklarini so'rab turish, ota-ona oldida «uh» tortmaslik, gerdaymaslik lozim bo'ladi. Ota-ona norizo bo'lgan ishni qilmaslik, aroq ichma, giyohvandlik qilma, yomonga qo'shilma, desa uni qilmaslik va qo'shilmaslik kerak bo'ladi. Ko'chada yurganda otadan oldin yurmaslik. otadan avval ovqatga, dasturxonga qo'l uzatmaslik, otadan avval o'tirmaslik, otadan ko'ra poygakda o'tirish, otaning oldida oyoqni uzatib yonboshlab olish bizning axloq-odobimizga kirmaydi. Ota-ona chaqirganda labbay deb javob qaytarish, nima ish qilayotgan bo'lsa, hech ikkilanmasdan darrov ularga javob berish farzandlik burchi hisoblanadi. Shunda ota-ona o'z farzandidan rozi bo'ladi. Ota-onaning roziligini olgan farzand baraka topadi, ishi o'ngidan keladi, oldiga qo'ygan maqsadiga erishadi. Ota rozi — xudo rozi, degan hikmatda gap ko'p. Ota-onasi norizo bo'lgan farzand kechgacha yugursa ham, ishining barakasi bo'lmaydi, biri ikkiga aylanmaydi. Turmushga chiqish, uylanishda ota-onaning roziligini, oq fotahasini olishda hikmat ko'p. Yuqoridagilarning hammasi biz uchun bir xovuch oltin, xazina. Kelgusi hayotimiz uchun poydevor qo'yish demakdir. Bu dunyo qaytar dunyo, nima eksang shuni o'rasan, Siz ota-onangizga nima qilgan bo'lsangiz, u sizga farzandla-ringizdan qaytadi. Bu ham tabiat qonuni bo'lsa ne ajab!

Shaxs ma'naviyatini shakllantirishda ta'lim-tarbiya muassasalarining o'rni nihoyatda katta. Maktablar, litsey, kasb-hunar kollejlari, oliy o'quv yurtlari ma'naviy tarbiyaning asosiy o'choqlaridir. Ularning barchasida amalga oshiriladigan ma'naviy tarbiya jarayonida, barcha o'quv qo'llanmalar va darsliklar, qo'shimcha adabiyotlarda, o'tkaziladigan tadbirlarda quyidagi ma'naviy-ma'rifiy omillar ustuvor ahamiyat kasb etishi maqsadga muvofiq:

- Vatanga muhabbat to'yg'usini shakllantirish;
- ona tilimizga muhabbat va hurmat uyg'otish;
- milliy qadriyatlarimiz, ma'naviy merosimizga hurmatni kuchaytirish;
- ezgulik timsoli bo'lgan ayolni ulug'lash;
- umuminsoniy qadriyatlarning millatlararo totuvlik, bag'rikenglik,

dunyoviy ilmlarga intilish va ilgʻor madaniyatni shakllantirish vositasi ekanligini uqtirish;

- dinning dunyoviylik bilan qarama-qarshi emasligini anglatish;

- hukuqiy madaniyat sogʻlom dunyoqarash, sogʻlom maʼnaviy fazilat shakllanishining muhim omili ekanligini tushuntirish;

- oʻz tarixini bilish orqali oʻzligini anglash va boshqalar. Taʼlim muassasalarida yaratilgan oʻquv qoʻllanmalardan tortib sinf va auditoriyalargacha barchasini mafkuraviy, maʼnaviy-maʼrifiy taʼlim beruvchi ijtimoiy koʻrgazmali qurollar bilan qurollantirish maqsadga muvofiq. Shundagina shaxs maʼnaviyatini shakllantirish borasida qoʻygan maqsadga erishamiz. Shuning bilan taʼlim va tarbiyaning samaradorligini oshirib borish ham eng dolzarb vazifalarimiz qatorida turganligini esdan chiqarmasligimiz lozim.

Bugun biz tarixiy bir davrda – xalqimiz oʻz oldiga ezgu va ulugʻ maqsadlar qoʻyib, tinch-osoyshta hayot kechirayotgan, avvalombor oʻz kuch va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yoʻlida ulkan natijalarni qoʻlga kiritayotgan bir zamonda yashamoqdamiz. Biz oʻz taqdirimizni oʻz qoʻlimizga olib, azaliy qadriyatlarimizga suyanib, shu bilan birga, taqaqqiy topgan davlatlar tajribasini hisobga olgan holda, mana shunday olijanob intilishlar bilan yashayotganimiz, xalqimiz asrlar davomida orziqib kutgan ozod, erkin va farovon hayot barpo etayotganimiz, bu yoʻlda erishayotgan yutuqlarimizni xalqaro hamjamiyat tan olgani – bunday imkoniyatlarning barchasini aynan mustaqillik bergani hammamizga ayon.

Buyuk sivilizatsiya va madaniyat beshigi boʻlgan, koʻhna va hayratomuz tarixni oʻzida mujassam etgan Vatanimizdagi bebaho yodgorliklar, osori atiqalar haqida soʻz yuritar ekanmiz, shu zaminda yashayotgan barcha insonlar ularni avvalo xalqimiz dahosining yorqin namunasi, taʼbir joiz boʻlsa, uning yuksak maʼnaviyatiga qoʻyilgan muazzam haykallar deb qabul qiladi.

Maʼnaviyat yuksalishga erishish-bu bir yillik yoki besh-oʻn yillik is emas. Xalq, millat oʻz milliy maʼnaviyatini yillar, asrlar davomida yuksaltirib, boyitib boradi.

Xalq – bamisoli ulug' va sharaflı yo'ldan ilgarilab borayotgan ulkan karvon. Uni yo'ldan chalg'itishga urınuvchilar, payt poylab orqasidan hamla qiluvchilar hamisha bo'lgan, bundan keyin ham bo'lishi mumkin. Karvon bexatar bo'lmas, degan bejiz aytilmagan. Ammo xalq karvonini hech qanday kuch ortga qaytarolmaydi. Nega deganda, xalqning qalbida ne-ne avlodlardan meros yegilmas kuch- ma'naviyat bor.

Xulosa.

Davlatning ma'naviyat masalasiga qaratayotgan diqqatida nima yotibdi?! Shuncha harakatlarning maqsadi nima?!

Albatta har bir davlat rivojlanishni hohlaydi, dunyoda o'z o'rniga ega bo'lishni niyat qiladi. Bunda unga iqtisodiyot, kuchli siyosat va albatta ma'naviyat kerak va zarur. Mana nega ma'naviyat masalalariga e'tiborning qaratilayotgani...

Ma'naviyat nafaqat davlatni rivojlantiradi, balki uning qiyofasini saqlab qoladi va dunyoga ko'z-ko'z qiladi.

Mustaqilligimizni mustahkamlash, xalq ishonchini qozonish uchun hokimiyatni boshqaruv tizimiga ma'naviy barkamol shaxslarni jalb qilish taraqqiyotimizning muhim sharti hisoblanadi.

Bugungi kunda ma'naviyat dunyosiga nisbatan mavjud bo'lgan xavf-xatarlardan albatta ko'z yumib bo'lmaydi, lekin bizning buyuk tariximiz, mustahkam irodamiz, betakror qiyofamiz bu kuchlarni yengib o'tish uchun ma'naviyatimiz asos bo'la oladi.

Qachon biz rivojlangan va eng madaniyatli davlatga aylanamiz? Qachonki, biz MA'NAVIYATni e'tiqodimizga aylantirsak. Har bir yurish turishimizda ma'naviyat tomonlama harakatlansak, ma'naviyatni birinchi o'ringa qo'ysak...

Adabiyotlar:

1. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. T., 2008.
2. Karimov I.A. Milliy istiqlol mafkurasi – xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. T., “O‘zbekiston”, 2000.
3. Otamuratov S., Husanov S. Ma'naviyat asoslari./O'quv qo'llanma. T., 2002.
4. Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. T., “O‘zbekiston”, 2000.
5. Musurmonova O. O'quvchilar ma'naviy madaniyatini shakllantirish. T., 1993.
6. Erkaev A. Manaviyat — millat nishoni. T, «Ma'naviyat», 1997.
7. Imomnazarov M. Ma'naviyatimizning takomil bosqichlari. T, «Sharq», 1996.
8. Imomnazarov M. Milliy ma'naviyatimiz nazariyasiga chizgilar. T, «Sharq», 1999.
9. Hamdamova M. Ma'naviyat asoslari. T., 2008.
10. Erkin va farovon hayotni yuksak ma'naviyatsiz qurib bo'lmaydi. / Respublika ma'naviyat va ma'rifat markazi. T., 2006.